

että Heikkilän käsittely painotuvat 1920-luvun puoliväliin ja 1930-luvun alkuun sekä vuosien 1947–1957 väliseen aikaan. Kolme artikkelista keskittyy ensin mainittuun ajanjaksoon ja kaksi jälkimmäiseen. Pätsin autoritaarisen hallinnon (1934–1940) sekä sota-ajan (1941–1944) käsittely jää näissä artikkeleissa harmittavan vähälle, eikä Heikkilä oikein saa otetta siitä murrroksesta, mikä virolaisessa turvallisuusajattelussa noina aikoina tapahtuu. Sen sijaan Heikkilä nostaa esiin mielenkiintoisia yksittäisiä dokumentteja, kuten Yhdysvaltain suurlähettiläs Alexander Warman suunnitelman (1942) Euroopan rauhan turvaamiseksi maailmansodan jälkeen.

Heikkilän väitöskirja osoittaa vakuuttavasti, että virolainen paneurooppa-ajattelu oli ennen toista maailmansotaa kaikessa idealistisuudessaankin tiukasti kiinni reaalipolitiikassa ja etenkin Viron vaikeassa kansainvälisessä asemassa. Virolaista europanismia motivoivat ennen kaikkea pelko ja epävarmuus kansakunnan tulevaisuudesta; se heijastui siihen, kuinka virolaiset poliitikot eivät lämmenneet ajatukselle, että Euroopan kansallisvaltioiden tulisi yhdistyttyään pyrkiä avoimiin ja hyviin naapurisuhteisiin Venäjän kanssa. Virossa Euroopan mahdollinen yhentyminen nähtiin ennen kaikkea pienten valtioiden turvallisuuden takaa-jana idän uhkaa vastaan.

Harmittavaa on, että työssä jää katveeseen mm. se, miten Viron eri puolueet suhtautuivat eurooppalaisiin unelmiin. Varsinkaan sosialidemokraattien ja äärioikeiston näkemyksiä ei tuoda esiin tarpeeksi ja myös *Postimees*-lehden omistajanakin tunnettu Tõnisson jää yllättävän vähälle huomiolle. Myös Pustan ajattelu painuu 1930-luvun alun jälkeen taka-alalle, vaikka hän oli aktiivinen kirjoittaja ja toimija tutkimusajanjakson loppuun asti.

Toisen maailmansodan jälkeen tilanne muuttui dramaattisesti ja virolaiset emigranttpoliitikot pyrkivät pitämään miehitetyn Baltian asian ja Itä-Euroopan kohtalon esillä länsieurooppalaisilla areenoilla. Tämä ei kuitenkaan kylmän sodan oloissa johtanut merkittäviin tuloksiin, mikä 1950-luvun puolivälistä alkaen saikin virolaiset, latvialaiset ja liettualaiset emigranttpoliitikot panemaan toivonsa Yhdysvaltoihin.

Tällainen aihe olisi, tullakseen täysipainoisesti käsitellyksi, vaatinut monografiaa. Vaikka ajanjakso ei ole kovin pitkä, monet Eurooppa-idealismien reaalipoliittisissa konteksteissa tapahtuneet

dramaattiset muutokset jäävät nyt vaille riittävää käsittelyä. Parasta työssä on asiantunteva, laajaan arkisto- ja sanomalehtiaineistoon nojaava perustutkimus, jota Heikkilä on tehnyt varsinkin tutkimusajanjaksonsa alkupuolen osalta.

Pauli Heikkilän väitöskirja koostuu kuudesta tapaustutkimuksesta, jotka on julkaistu vuosina 2007–2010 suomalaisissa, virolaisissa ja kansainvälisissä tieteellisissä julkaisuissa sekä väitöskirjan johdantoartikkelista. Väitöskirja on julkaistu Turun yliopiston sähköisessä julkaisuarkistossa, osoitteessa: <https://www.doria.fi/handle/10024/69598>

Pertti Grönholm

Painavaa asiaa Neuvostoliittoon luovutetuista

Pekka Kauppala: *Paluu vankileirien teille. Suomesta Neuvostoliittoon luovutettujen kohtaloja 1940 – 1955.* Gummerus: Juva, 2011. 388 s.

Menneisyyden tutkiminen on suurimmaksi osaksi lähteiden metsästämistä ja niiden tarkkaa läpikäyntiä. Lähihistorian tutkimus – *contemporary history* – etsii merkkejä lähimenneisyydestä niistä lähteistä, joita on mahdollista saada, kun taas ”normaali historia” hakee lähteensä arkistoista pitemmältä aikaväliltä. Kumpaan tehneenä voin hyvällä syyllä sanoa, että molempia tarvitaan. Arkistoissa työskentelyssä on kuitenkin oma viehätysensä; mikään ei vedä vertoja vanhojen papereiden rapinalle tai mikrofilmien tihrustamiselle.

Jälkimäinen on myös monta kertaa vaativampaa ja vie paljon aikaa. Todellinen työskentely arkistoissa merkitsee suurten kokonaisuuksien hallintaa ja kykyä etsiä oikeita asioita oikeasta paikasta. Venäjällä käytännön vaatimuksena on tietysti kielen hallinta ja kykyä orientoitua erilaisiin

arkistoihin. Muussa tapauksessa tutkija on – jos sallitaan tällainen kielikuva – yhtä eksyksissä kuin mormoni Las Vegasissa. On tietysti mahdollista, että tutkijalla on mukana oma tulkkinsa tai että etsii arkistosta vain suomenkielisiä lähteitä. Pitemmän päälle se ei kuitenkaan ole viisasta. Venäjän-tutkimusta ei voi tehdä silkkikäsineillä.

FT Pekka Kauppalan uusin kirja selvittää perinpohjaisesti Suomesta Neuvostoliittoon ja Saksaan luovutettujen ihmisten kohtaloita. Kirjan *forte* on siinä, että se perustuu solidiin arkistotyöskentelyyn – ja siellä, missä ne loppuvat, niitä täydennetään eloonjääneiden haastatteluilta. Näin ollen Kauppala voi lähteisiin nojaten vahvistaa ja falsifoida aiemmin tehtyjä, paljon heppoisempia tutkimuksia.

Kauppala voi esimerkiksi lähteidensä perusteella falsifoida Elina Sanan *Luovutetut* (2003) skandaalikirjan hyvin perustein. Tietofinlandian pyhittämä sharlattanismi ei selviä Kauppalan ankarassa kritiikissä. Sanan pääsanoma oli se, että Suomen

Saksaan luovutetut juutalaiset ja puna-armeijan poliittiset upseerit teloitettiin tai tapettiin muuten keskitysleireillä. Kauppalan uudessa kirjassa kuitenkin osoitetaan, että todellisuus oli paljon monivaihteisempi; pääosa neuvostosotavangeista oli Saksan palveluksessa ja politrukit ostivat henkensä ryhtymällä yhteistoimintaan. Juutalaista alluuperää olevat politrukit taas toimivat Saksassa tiedustelussa. Faktuaalinen historia on joskus tylsempää ja armottomampaa kuin ajatellaan.

Kauppalan tutkimukset koskevat myös muita luovutusryhmiä, kuten Suomessa sotavangiksi joutuneita venäläisiä, samoin kuin myös Suomesta sodan jälkeen luovutettuja inkeriläisiä. Todellisuus oli tyyli. Suomi joutui luovuttamaan alaikäisiä inkeriläisiä ja myös muita eri kansallisuuksia Neuvostoliittoon.

Pahin itsemääräämisoikeuden kolaus oli tietysti tammikuussa 1948 tapahtunut 14 virolaisen luovutus Neuvostoliittoon. Kommunistien käsissä ollut Valpo toimi oma-aloitteisesti ja ilman hallituksen tai presidentin antamaa valtuutusta. Kauppala puhdistaa myös sisäministerin Yrjö Leinon mainetta ”21 Suomen kansalaisen” luovuttamisessa osoittamalla sen, että Leino antoi luvan ainoastaan pidättämiseen - ei luovuttamiseen. Tempauksen takana on suomalaisten kommunistien punainen Valpo, joka pyrki miellyttämään valvontakomissiota aivan oma-aloitteisesti.

Kauppalan tekemä tutkimus osoittaa käytännöllisesti ja kouriintuntuvasti arkistotyöskentelyn voiman. Arkistot ja niiden lähteet eivät tanssi poliittisten konjunktuurien mukaan. Tällaista tutkimusta tarvitaan, vaikka se ei ehkä olekaan niin mediaseksikästä. Tässä yhteydessä on kiitettävä kustannusyhtiö Gummerusta ko. tutkimuksen painatuspäätöksestä.

Kauppalan läpimurto merkit-

see myös aivan uuden aikakauden alkua tässä genressä; tulevaisuudessa tätä aihepiiriä tekevien on viitattava ahkerasti Kauppalan teokseen tai sitten on sukellettava sinne, missä työ on vaikeaa – on mentävä venäläisiin arkistoihin oikeasti. Pitäytyminen pelkästään suomalaisiin lähteisiin on vasta alkua.

Pahu vankileirien teille viitoittaa suomalaista tiedeyhteisöä käymään käsiksi uuteen urakkaan. Meidän on selvitettävä entistä tarkemmin Suomen ja

Neuvostoliiton välisten suhteiden halukkaiden yhteistoimintamiesten ja myötajuoksijoiden toiminta kylmän sodan aikana. Uudet ja kielitaitoiset tutkijasukupolvet saisivat asioista ehkä enemmän irti. Tehtävä on sensitiivinen, mutta me olemme tämän urakan velkaa niille, joiden selkänahasta tämän maan poliittiset laskut kylmän sodan aikana todella maksettiin.

Arto Luukkanen

Venäjän lehdistöhistoriasta monipuolisesti

Dmitri L. Strovski: *Otetšestvennaja žurnalistika novejšego perioda*. Moskva: Juniti-dana, 2011. 359 s.

Uralin valtion yliopiston journalismin professorin Dmitri Strovskin vallankumouksen jälkeisen Neuvostoliiton ja Venäjän journalismin historia on varsin merkittävä saavutus. Vain harvoin venäläisen maakuntayliopiston professori saa julkaistua keskeisen teoksen moskvalaisessa kustantamossa 10 000 kappaleen painoksena. Kirja on tulosta parinkymmenen vuoden tutkimustyöstä, josta aikaisemmin on ilmestynyt luentoihin perustuva, nykyistä teosta suppeampi lehdistöhistoria (1998), neuvostoajan journalismin poliittisia perinteitä tarkasteleva kirja (2001) ja 2000-luvun vaiheen journalismia käsittelevä kirja (2006).

Kirjan tavoitteena on loppusanojen mukaan ”yrittää ymmärtää millaisia henkisiä vaikutuksia journalismilla oli yleisönsä” eikä tämä vaikutus ollut neuvostoaikanaan pelkästään vallanpitäjien propagandaa. Journalismi myös auttoi ihmisiä ymmärtämään maailmaa, ympäristöä ja itseään paremmin. Tuloksena on kirja, joka kuvaa venäläisen median historiaa yhteydessä yhteiskunnan

kehitykseen. Kokonaisuus on hyvin ristiriitainen, kuten historian tapahtumat itsekin ovat: Strovski tuo esiin neuvostojärjestelmän hyviä puolia, mutta on hyvin kriittinen sen puutteita kohtaan.

Päähuomio on lehdistön kehityksessä, eikä televisiota tai radiota juuri mainita. Lehtien osalta huomio on Moskovan valtakunnallisissa tiedotusvälineissä, kuten oikein onkin. Provinssiyliopiston edustajana Strovskille ovat tärkeitä myös alueiden tiedotusvälineet, vaikka niistä hän kiinnittää eniten huomiota juuri Uralin alueen, mutta ei pelkästään Jekaterinburgin, vaan myös esimerkiksi Tšeljabskin tiedotusvälineisiin. Monikansallisen Neuvostoliiton ja Venäjän vähemmistökansallisuudet sen sijaan jäävät vain muutaman maininnan tasolle.

Strovski käy lehdistön historiaa läpi toimittajien henkilöiden avulla. Kirja esittelee kuvineen peräti 31 neuvostoliittolaista ja venäläistä journalistia Maksim Gorkista Vladimir Pozneriin. Kuvia on erityisesti toista maailmansotaa edeltävän ajan journalisteista. Henkilöt auttavat elävöittämään lehdistöhistoriaa ja rakenteiden ohella yksittäisillä toimittajilla, kuten *Komsomolskaja pravdan* Aleksei Adžubeillä tai